

DOI: 10.55643/fcaptr.4.45.2022.3806

Ганна Мисака

к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна;
 ORCID: [0000-0003-0621-8513](https://orcid.org/0000-0003-0621-8513)

Іван Дерун

к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна;
 e-mail: derun@knu.ua
 ORCID: [0000-0003-0114-4746](https://orcid.org/0000-0003-0114-4746)
 (Corresponding author)

Received: 11/07/2022

Accepted: 21/07/2022

Published: 31/08/2022

© Copyright
 2022 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ ЗВІТНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ ТА СУСПІЛЬСТВАХ

АНОТАЦІЯ

Корпоративна звітність є важливим інструментом коригування діяльності бізнес-структур під тиском зовнішніх інституційних сил, що реалізується шляхом інформування стейкхолдерів про те, наскільки ця діяльність відповідає запитам суспільства та спрямована на підвищення його блага. Активізація запитів і інвесторів, і стейкхолдерів без фінансового інтересу на якісне розкриття релевантної інформації щодо впливу діяльності суб'єктів звітування на суспільство та довкілля стимулює перманентне реформування системи корпоративної звітності в пошуку ефективних форм і способів її реалізації. Метою статті є визначення концептуальних детермінант подальшого розвитку корпоративної звітності на основі аналізу еволюції теоретико-організаційних засад та практичних механізмів її формування в інформаційних економіках і суспільствах та інституціоналізації корпоративної відповідальності на тлі імплементації парадигми сталого розвитку. Установлено, що побудова системи корпоративної звітності відзначається паралельним застосуванням значної кількості неповних (або нечітко сформульованих) теорій, які стосуються розкриття в ній і фінансової, і нефінансової інформації. У результаті її практичні механізми отримують переважно фрагментарні тлумачення, що в умовах нерівномірного зовнішнього тиску спричиняє появу численних неузгодженостей та протиріч. Доведено, що, незважаючи на відносну врегульованість складання фінансової звітності, необхідність формування цілісної та послідовної теорії корпоративної звітності загострилася в процесі розбудови саме нефінансової звітності, яка перманентно еволюціонує під визначальним впливом інституціональної теорії та теорії стейкхолдерів. Визначено, що зростання інтересу стейкхолдерів до екстерналій обумовило залучення потенціалу обліку до формування нефінансової звітності шляхом активізації професійних бухгалтерських організацій в інституційному середовищі корпоративної звітності. Розширення їхньої юрисдикції та спрямування зусиль на впорядкування правил подання корпоративної звітності забезпечить порівнянність її показників, що сприятиме її використанню стейкхолдерами. Проте релевантність нефінансових показників залежатиме від впливу обліково-фінансових служб на незалежність професійного судження фахівців з екологічних, соціальних та управлінських питань під час формування корпоративних звітів. Задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів в інформаційних економіках та суспільствах пропонується реалізовувати шляхом формування корпоративної звітності як структурованої сукупності фінансових та нефінансових показників, які характеризуватимуть майновий стан, результати та наслідки господарської діяльності суб'єкта звітування з обов'язковим наданням незалежного підтвердження їхнього змісту.

Ключові слова: екстерналії, інституціональна теорія, інтегрована звітність, корпоративна звітність, нефінансова звітність, теорія стейкхолдерів, фінансова звітність

JEL Класифікація: M41, Q56, M14

ВСТУП

Швидкість та успішність досягнення цілей сталого розвитку залежать від зростаючої ролі інформації та знань у житті суспільства, а також ефективності їх застосування. Задоволення інформаційних потреб суспільства, яке реалізується в процесі його інформатизації, має на меті підвищення якості та доступності інформаційних ресурсів, від чого, у свою чергу, істотно залежить ефективність рішень, що ухвалюються економічними суб'єктами.

Призначення звітності, оприлюднюваної корпораціями як інтегрованими соціальними бізнес-конструкціями, полягає в тому, що вона має виступати основним каналом інформування суспільства про те, наскільки проваджувана ними господарська діяльність відповідає цінностям та потребам більшості його членів та спроможна підвищувати його загальне благо. Водночас завдяки тривалому застосуванню в корпоративному управлінні ідеалізованої концепції теорії агентських відносин звітність традиційно слугувала для підтримки та розвитку діадичних відносин, що складаються між інвесторами й менеджерами, а її змістове наповнення перебувало в безпосередній залежності від того, наскільки воно відповідало інформаційним запитам інвесторів як цільової аудиторії користувачів. Як наслідок, актуальною для повідомлення користувачам стала вважатися переважно фінансова інформація, спрямована на підтримку рішень інвесторів, тоді як розкриття впливу діяльності компанії на навколишнє середовище, добробут співробітників та населення сприймалося лише як другорядне «зовнішнє» доповнення. Таким чином, інтереси та ризики решти стейкхолдерів було відсунуто за межі тандему «менеджери-інвестори» з паралельним присвоєнням їм статусу екстерналій (зовнішніх ефектів). Фінансова ж звітність завдяки стандартизації її складання набула додаткового стимулу для розвитку та фактично монополізувала інформаційне наповнення системи публічної звітності корпорацій.

Поява численних стейкхолдерів з активною громадянською позицією та відповідальним ставленням до споживання викрила низьку соціальну корисність такого звітування й стала новим джерелом вимог для системи корпоративної звітності загалом. Посилення регуляторної ролі державних структур та поява законодавчої бази корпоративної нефінансової звітності офіційно ознаменували завершення етапу її легітимізації й інституціоналізації, у результаті чого загострилося питання: у який спосіб цей тип звітності краще розвивати. Через очевидне зміщення акцентів у її призначенні з простого інформування на корпоративну підзвітність та управління ланцюжками постачання подальше проведення паралелей з фінансовою звітністю втратило свою актуальність. Завдяки підвищеній увазі громадськості та тиску регулюючих органів найважливіші нововведення останньої хвилі ініціатив у сфері нефінансової звітності генеруються поза аналогією з фінансовим обліком і спрямовуються на підвищення прозорості ведення бізнесу, вирішення проблем клімату та порушень прав людини, що можна трактувати як спосіб відновити (або підтримати) корпораціям свою соціальну легітимність.

На тлі глобалізації й загострення соціальних та екологічних проблем людства дискусії щодо перспектив оновлення концепції, форми й змістового наповнення корпоративної звітності розгорнулися не лише серед представників бізнес-середовища та регулюючих інститутів, а й у громадських колах, завдяки чому просуваються дві альтернативи її подальшого розвитку. Так, численні ініціативи та стандарти розкриття нефінансової інформації у форматі окремої звітності розробляються переважно недержавними громадськими організаціями, які спеціалізуються на дослідженні екологічних та соціогуманітарних проблем, тоді як зусилля регулюючих структур із числа професійних бухгалтерських організацій спрямовуються або ж на інтегроване розкриття фінансової та нефінансової інформації в єдиній системі звітування господарюючих суб'єктів, або ж на подання інформації про сталий розвиток у вигляді підпорядкованого додатку до фінансової звітності. Обидва підходи мають спільну мету, яка полягає в забезпеченні транспарентності фінансово-господарських відносин та підвищенні інформативності корпоративної звітності, проте її досягнення пропонується реалізовувати в рамках двох різних методико-організаційних концепцій, які спираються на постулати інституціональної теорії та теорії стейкхолдерів як своєрідної альтернативи неокласичної теорії фірми. Використання такого потужного економіко-управлінського підґрунтя, безперечно, є запорукою належного формування концепцій подальшого розвитку корпоративної звітності як важливого інструменту зовнішніх комунікацій та підзвітності бізнесу. Проте забезпечення ефективної реалізації цих концепцій неможливе поза критичним аналізом дискусійних аспектів та контекстного застосування зазначених теорій, що дозволить оцінити не лише очікувані переваги, а й потенційні недоліки кожного з окреслених підходів до подальшого розвитку корпоративної звітності.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Корпоративна звітність, на думку Р. Екклза та Дж. Серафима, виконує дві функції: інформаційну та трансформаційну. Перша полягає в обов'язку надавати контрагентам інформацію, необхідну для ухвалення рішень щодо укладання угод з компанією, але без наміру вплинути на її поведінку. Тоді як друга забезпечує зворотний зв'язок із контрагентом, який має намір змінити компанією на свою користь, і, можливо, на користь самої компанії [1]. У

рамках розвитку даної ідеї Р. Екклз та Б. Спісхофер виділяють у складі корпоративної звітності три основні типи: фінансову, зі сталого розвитку та інтегровану. При цьому фінансова, на їхню думку, виконує суто інформаційну функцію й лише в короткостроковій перспективі, тоді як звітність зі сталого розвитку та інтегрована покликани забезпечити трансформацію компанії відповідно іззовні та зсередини протягом тривалішого часового горизонту. Вони трактують звітність зі сталого розвитку як складову процесу взаємодії корпорації зі стейкхолдерами, що призводить до коригування її діяльності під тиском зовнішніх інституційних сил відповідно до очікувань суспільства. У той час як інтегрована звітність (ІЗ) просувається в рамках стимулювання компаній до цілісного управління, у першу чергу, на благо самої компанії, з урахуванням суттєвих питань екологічного, соціального та корпоративного управління (Environmental, Social, and Governance (ESG)) та чинення впливу на інвесторів шляхом надання інформації про здатність компанії створювати вартість не лише в короткостроковій, а й у середньостроковій та довгостроковій перспективах [2]. Сукупно це вимагає від компаній готовності до якісно іншого рівня відкритості у взаємодії з контрагентами.

Причини, які спонукають корпорації добровільно розкривати додаткову інформацію нефінансового змісту про наслідки своєї діяльності для навколишнього середовища та суспільства, описуються великим розмаїттям не лише економічних, а й соціологічних, правових та психологічних теорій, серед яких найбільш помітним, на думку Х. Маама та М. Мхайзе, є вплив інституційної та сигнальної теорій, які є визначальними для практики не лише добровільного, а й обов'язкового звітування, незалежно від того, чи сприймається діяльність галузей, у яких функціонують компанії, як така, що чинить негативний вплив на суспільство та навколишнє середовище, чи ні [3]. Інституціональна теорія постулює, що фірми будуть підпорядковуватися ізоморфному тискові, щоб здобути легітимність в очах ключових стейкхолдерів та підвищити свої шанси на виживання шляхом спрощення доступу до ресурсів [4], тоді як складання корпоративної звітності є важливою складовою внутрішньої інституційної практики компанії, спрямованої на інформаційну підтримку досягнення цих цілей. І хоча сила впливу зовнішніх інститутів, як і реакція на них з боку різних компаній, не однакова, дослідники констатують тенденцію до поступової інтерналізації корпоративними структурами регулятивних і нормативних вимог до провадження діяльності згідно з цілями сталого розвитку та формування нових внутрішніх рутин, у тому числі й щодо звітування [5]. Таким чином, можна констатувати наявність тісних зв'язків між інституціональною теорією, теорією легітимності й теорією стейкхолдерів в обґрунтуванні стимулів до складання нефінансової звітності. Схожого висновку також дійшов Д. Херолд, який стверджує, що завдяки відразу трьом механізмам (примусового ізоморфізму, міметичних процесів та нормативного тиску) визначальну роль в обґрунтуванні логіки та організаційної практики звітності зі сталого розвитку відіграє інституціональна теорія. У свою чергу множинність стейкхолдерів та динаміка відносин між ними в організаційному полі такої звітності посилюють вплив інституціональної теорії на рівень розкриття відомостей в звітах, оприлюднюваних корпораціями [6].

Сигнальна ж теорія як похідна теорії контрактів виходить з відчуття акціонерами інформаційного розриву, що може привести до недовіри менеджменту та інформаційної асиметрії, джерелом якої виступатиме якість інформації або її намір. За таких вихідних умов завдання нефінансової звітності полягає у випереджаючому повідомленні (сигналізації) компанією про свої приховані характеристики в очікуванні на премію від зацікавлених у такій інформації сторін [7]. При цьому реальною метою такого інформування є зменшення або усунення потенційних моральних ризиків, спричинених діями компанії. Таким чином, очевидно, що сигнальна теорія нефінансової звітності бере свій початок в управлінні впливом на зацікавлених сторін, а тому має багато спільного з теорією легітимності та теорією стейкхолдерів.

Налагодження ефективного та дієвого спілкування зі стейкхолдерами потребує використання в корпоративній звітності як ключовому механізмі такої комунікації термінів та понять із точним та загальноприйнятим значенням. Водночас дослідники послідовно констатують відсутність не лише загальноприйнятого значення, а й навіть загальноприйнятого визначення понять «нефінансова інформація» [8; 9] та «нефінансова звітність» [10; 11], яка завдяки Директиві 2014/95/EU (Non-Financial Reporting Directive, NFRD) стала частиною обов'язкової корпоративної звітності в Європейському союзі (ЄС). Л. Тарквініо та С. Посадас відзначають, що з появою NFRD нефінансову інформацію дедалі частіше інтерпретують як інформацію про суспільство та навколишнє середовище, хоча в академічних колах до неї схильні відносити практично будь-які відомості, не пов'язані з фінансовою звітністю. Тому подальшу концептуалізацію термінології дослідники бачать у ставленні до нефінансової інформації як до загального (родового) поняття, тоді як її різні тлумачення (дані про інтелектуальний капітал, сталий розвиток, корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) тощо) пропонують уважати окремими видами [9]. Цей підхід поширюється й на нефінансову звітність, яку вважають комплексним терміном, до складу якого входять такі форми звітності, як звітність про КСВ, інтегрована звітність, звіт про цілі сталого розвитку (Sustainable Development Goals (SDG) Report), звітність GRI (Global Reporting Initiative), звітність про викиди парникових газів тощо [12]. У свою чергу непослідовність та відсу-

тність конвергенції у визначеннях нефінансової звітності, запровадження низки різнопланових стандартів її складання спричиняють розбіжності в управлінській практиці звітування в усьому світі та унеможливають порівняльний аналіз показників, які розкриваються в таких звітах [10]. А. Халлер, М. Лінк і Т. Грос пропонують виправити це упущення й усунути його негативний вплив на ефективність і результативність корпоративної комунікації шляхом видання обов'язкової для застосування інструкції зі складання нефінансової звітності або зміни термінології [8].

Завдяки тим суб'єктам звітування, які добровільно оприлюднювали свою нефінансову звітність, запровадження з 2018 року на підставі NFRD обов'язку з її складання загалом не призвело до помітного покращення якості наданих звітів [13], хоча подекуди й відзначаються суттєві позитивні зрушення в якісних характеристиках звітності з КСВ, які дослідники пов'язують саме із впливом регуляторних вимог [14]. Компанії, які надавали нефінансову звітність із власної ініціативи, від самого початку піклувалися про її змістовне наповнення, оскільки усвідомили її переваги не лише у взаємодії зі стейкхолдерами, а й для підвищення продуктивності власних інформаційних систем управління, паралельно збагачуючи облікові дані, які використовуються для складання традиційної корпоративної звітності [15]. Натомість схильність до символічного розкриття нефінансової інформації стабільно демонструють ті компанії, які починають складати такі звіти радше під тиском стейкхолдерів та бізнес-середовища або з примусу регуляторних інститутів, переймаючись не стільки їхньою змістовністю, скільки репутаційними перевагами їх надання [16; 17]. Також існує думка, що попри використання під час складання звітності зі сталого розвитку міжнародних стандартів та ініціатив, її зміст формується компаніями здебільшого під впливом характеристик національного інституційного контексту шляхом акценту на конкретних питаннях, які відображають політичні, культурні, релігійні, правові та інші інститути національної системи [18].

Варто відзначити, що п. 9 NFRD визначено лише загальні характеристики стандартів розкриття нефінансової інформації [19], які можуть використовуватися компаніями задля дотримання її вимог. Цим характеристикам відповідає щонайменше 21 система національних, європейських та міжнародних стандартів, які хоч і мають схожі базові припущення, проте істотно відрізняються в таких важливих питаннях, як легітимність органів, що їх запровадили; визначення суттєвості; цільові групи користувачів; тематичні аспекти та принципи складання; набір ключових показників ефективності тощо [20]. Наявність такої кількості стандартів та ініціатив із нефінансової звітності стала об'єктивним наслідком її первісної появи завдяки ініціативній групі інвесторів та захисників навколишнього середовища, які об'єдналися в Коаліцію екологічно відповідальних економік (Coalition for Environmentally Responsible Economies, CERES) після розливу нафти танкером компанії Еххон у 1989 році та багаторічного просування численними громадськими організаціями, зусилля яких протягом певного часу, вочевидь, не координувалися.

Завдяки глобалізації та зростаючим потребам в уніфікації бізнес-середовища подальший розвиток системи нефінансової звітності виявився неможливим поза інституційним впливом наддержавних організацій [17], що призвело до радикальної зміни трендів у цій сфері. Так, початково корпорації мотивували до складання окремої звітності з КСВ, розмаїття стандартів якої породило неможливість забезпечити порівнянність тематично різномірних нефінансових звітів. Потенційний вихід із цієї ситуації вбачався в запровадженні ІЗ, яка мала б гарантувати цілковиту транспарентність діяльності компанії, передусім в очах інвесторів шляхом надання фінансової, економічної, управлінської та соціальної інформації в одному звіті [21]. Ідея ІЗ полягає в наданні постачальникам фінансового капіталу цілісного уявлення про те, яким чином компанія створює, накопичує або втрачає вартість, тому така звітність повинна містити всю релевантну інформацію, щоб також задовольнити інтереси решти стейкхолдерів [22], що дозволяє більш збалансовано розкривати суттєві аспекти сталого розвитку [23]. Водночас, у супереч задекларованим вимогам до ІЗ, звітуванню в такому форматі бракує інтеграції, нагляду та належної уваги до майбутніх невизначеностей [24], у тому числі питань справедливості між поколіннями [25]. Це заважає належному розкриттю відомостей про екологічність діяльності компаній, а також ставить під сумнів досягнення заявлених цілей ІЗ як специфічного архетипу нефінансової звітності та її просування як більш функціональної альтернативи звітності зі сталого розвитку [26].

Відаючи належне проведеним дослідженням теоретико-правових та організаційно-практичних аспектів формування системи корпоративної звітності, варто відзначити, що дана сфера перебуває в стадії динамічного розвитку завдяки й екзогенним (активізація процесів інформатизації суспільства та підзвітності бізнесу), і ендогенним (необхідність оптимізації системи звітування та підвищення змістовності й порівнянності звітних показників) чинникам. Це зумовлює перманентний перегляд існуючих проблем траєкторії розвитку корпоративної звітності та породжує принципово нові для даної сфери виклики концептуально-прикладного характеру, що потребують пошуку та розробки актуальних і дієвих механізмів їх подолання.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є формування комплексної оцінки перспектив розвитку корпоративної звітності на основі системного переосмислення теоретико-організаційних засад її складання в умовах масштабної інформатизації суспільства, інтенсифікації активності інституційного середовища та зростаючої кількості запитів із боку різних груп стейкхолдерів до провадження соціально та екологічно відповідальних бізнес-практик. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати вплив постулатів інституціональної теорії та теорії стейкхолдерів як своєрідної альтернативи неокласичної теорії фірми на концептуальні засади формування корпоративної звітності;
- дати оцінку можливостям підвищення інформативності корпоративної звітності в частині розкриття екстерналій в умовах диверсифікації запитів стейкхолдерів;
- охарактеризувати роль професійних бухгалтерських інститутів у формуванні трендів еволюціонування корпоративної звітності в процесі її подальшої розбудови.

МЕТОДИ

Для досягнення поставленої мети в статті використано такі методи й прийоми теорії пізнання, як аналіз, синтез, дедукція, структурне моделювання, установлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку процесів і явищ, узагальнення, порівняльно-історичний та графічний методи. Використання таких взаємообумовлених методів пізнання, як аналіз та синтез, забезпечило можливість контекстного дослідження впливу ключових постулатів інституціональної теорії та теорії стейкхолдерів на концептуальні основи корпоративної звітності з урахуванням змінюваних запитів інформаційних економік та суспільств на протигагу спроможності бізнес-структур використовувати корпоративну звітність як інструмент формування таких запитів та визначати динаміку їх змін. Методи дедукції та встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку процесів та явищ забезпечили логічну послідовність при формулюванні окремих детермінант розвитку корпоративної звітності на основі закономірностей таких загальних явищ як екстерналії, які одночасно виступають і причиною появи, і змістовим наповненням нефінансової звітності, та процесів як інституціоналізація, що реалізується в організаційному полі корпоративної звітності одночасно і державними, і професійними громадськими організаціями. Порівняльно-історичний метод застосовувався з метою періодизації та опису ролі професійних бухгалтерських організацій на кожному з етапів становлення інституційного середовища корпоративної звітності. Отримані результати було подано з використанням методу узагальнення у вигляді закономірностей формування корпоративної звітності під впливом інституціональної теорії та теорії стейкхолдерів, а для унаочнення їх представлення було застосовано структурне моделювання та за допомогою графічного методу побудовано неокласико-стейкхолдерську та інституційну моделі формування корпоративної звітності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасним системам стандартів, якими регулюється ведення бухгалтерського обліку та складання корпоративної фінансової звітності, притаманне безпосереднє (шляхом включення до базових принципів) або опосередковане (шляхом визначення в ролі фундаментальних якісних характеристик звітної інформації) проголошення вимоги до суб'єктів звітування розкривати у своїй фінансовій звітності всі суттєві відомості, які можуть бути корисними стейкхолдерам під час ухвалення рішень щодо таких суб'єктів звітування. Так, стандарти GAAP визначають принцип повного висвітлення як «вимогу до облікової інформації містити достатньо відомостей, щоб користувачі могли приймати обґрунтовані рішення» [27, с. 27]. Тоді як згідно зі статтею 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» принцип повного висвітлення тлумачиться як обов'язковість включення до фінансової звітності «...усієї інформації про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, які приймаються на її основі» [28]. У свою чергу, у Концептуальній основі МСФЗ наголошується, що основними характеристиками корисної фінансової інформації є релевантність і достовірне представлення. І хоча «загальна мета фінансових звітів – надати інформацію про фінансовий стан суб'єкта господарювання», однак для забезпечення ефективного ухвалення рішень щодо надання ресурсів суб'єктові господарювання «фінансові звіти також мають містити інформацію про наслідки операцій та інших подій, які змінюють економічні ресурси та вимоги суб'єкта господарювання» [29].

Таким чином, є всі підстави вважати, що наразі від компанії вимагається розкривати у своїй фінансовій звітності не лише відомості, що формуються системою бухгалтерського обліку в процесі обробки та узагальнення даних про

фінансово-господарську діяльність у грошових одиницях виміру, а й будь-яку іншу релевантну інформацію, яка буде суттєвою для стейкхолдерів у процесі ухвалення ними рішень щодо такого суб'єкта звітування. Проте на практиці при оприлюдненні фінансової звітності суб'єкти господарювання не поспішають відображати в ній події, які безпосередньо не пов'язані з негайними фінансовими наслідками для них, мотивуючи свою позицію тим, що зміст і форма розкриття таких відомостей не регулюються стандартами фінансової звітності. Із цим аргументом важко не погодитися, оскільки наразі за відсутності визначених показників та методики їх формування прописані в стандартах відповідні принципи й характеристики фінансової звітності мають суто декларативний характер.

Водночас загострення екологічних і соціальних проблем людства на тлі глобалізації економічних відносин істотно розширило інформаційні запити різноманітних стейкхолдерів фінансової звітності компаній, серед яких дедалі більш важливу роль відіграють відповідальні інвестори, природоохоронні та правозахисні організації. Зростання рівня професійної обізнаності стейкхолдерів, які потребують і активно вимагають від суб'єктів господарювання надання не лише відомостей про їхній фінансовий стан та результати діяльності, стимулювало появу і розвиток низки ініціатив із нефінансової звітності, спрямованих спонукати компанії добровільно розкривати відомості про свою діяльність із досягнення цілей сталого розвитку, КСВ, ESG тощо. Проте за відсутності єдиних підходів до складання та обов'язкових процедур підтвердження змісту показників такої нефінансової звітності господарюючі суб'єкти користуються її оприлюдненням переважно задля піару своїх здобутків у вищезазначених сферах, уникаючи при цьому висвітлення проблемних, а тим більше провальних моментів [30]. Таке асинхронне зародження та різна мотивація складання в підсумку обумовили різні траєкторії розвитку фінансової та нефінансової корпоративної звітності [31]. Хоча обов'язковість оприлюднення та стандартизація фінансової звітності запроваджувалися з метою захисту інтересів інвесторів на тлі зростаючої глобалізації ринків капіталу, суб'єкти звітування досить швидко оцінили її універсальність та дієвість не лише як інструмента привертання уваги та завоювання довіри інвесторів, а й як уніфікованого механізму контролю ефективності бізнесу загалом. У свою чергу нефінансова звітність отримала поштовх розвитку під впливом концепцій сталого розвитку та КСВ, якими передбачено врахування компаніями інтересів суспільства шляхом добровільного покладання на себе такої відповідальності за вплив своєї діяльності на інших суб'єктів бізнес-середовища та членів суспільства, яка виходить за межі дотримання зобов'язань, установлених законодавчо. У підсумку саме в цьому контексті та під впливом нескоординованої появи численних ініціатив нефінансової звітності було сформовано номінальний (формальний) та усвідомлений підходи до її складання.

Номінальний підхід став результатом сприйняття компаніями концепції сталого розвитку як другорядного завдання, що проявляється у виокремленні в структурі компанії спеціалізованих відділів та/або фахівців, на яких покладаються обов'язки розв'язання конкретних соціальних та екологічних проблем, причому переважно в міру їх виникнення. Складена за таких організаційних умов нефінансова звітність відзначається низькою змістовністю та фрагментарністю наведеної в ній інформації, оскільки вона лише віддзеркалює формальне ставлення компанії до цієї проблематики, а тому в принципі не залежить від особливостей практики звітування щодо питань КСВ та сталого розвитку, застосованої для її формування [32], незважаючи на те, що таких практик наразі у світі налічується понад 30. Натомість усвідомлений підхід до складання нефінансової звітності є закономірним продовженням беззаперечного прийняття суб'єктом звітування відповідальності за вплив власної діяльності на треті сторони та її наслідки для них як ключової ідеологічної компоненти процесів комплексної та послідовної інтеграції ідей сталого розвитку та КСВ до бізнес-моделі компанії, а також систем поточного та стратегічного управління. У результаті прозорість політики та здобутки компаній в екологічній та соціальній сферах покращуються, завдяки чому інформативність оприлюднюваних у нефінансовій звітності відомостей про це істотно підвищується [33].

Формування запитів суспільства щодо провадження соціально відповідальних бізнес-практик та екологізації виробництва активізувалося завдяки очевидності деяких зовнішніх ефектів економічної активності суб'єктів звітування навіть для непередбаченого користувача фінансової звітності, стандартизація та обов'язкове оприлюднення якої спочатку представниками великого бізнесу загалом сприяли підвищенню поінформованості широкого кола її користувачів. Однак нетривалий досвід використання фінансової звітності стейкхолдерами, які не мають фінансового інтересу до суб'єкта звітування, дозволив установити, що система бухгалтерського обліку, яка обмежується рамками господарюючого суб'єкта, об'єктивно не спроможна врахувати та відобразити у фінансовій звітності позитивний або негативний вплив його діяльності на третіх осіб і в коротко-, і в довгостроковій перспективі. У підсумку, на тлі формування концепції сталого розвитку та визнання глобальності в першу чергу екологічних проблем людства це дало поштовх появі різноманітних ініціатив із формування нефінансової звітності, покликаної розкрити економічні, соціальні та екологічні наслідки їхньої діяльності (екстерналії або зовнішні ефекти), що спричиняються окремими суб'єктами звітування для третіх сторін. У свою чергу комплексне розкриття компаніями пертинентних відомостей про зовнішні ефекти дозволить стейкхолдерам визначитися, які некомпенсовані витрати або економічні вигоди у формі різноманітних безоплатних благ отримує суспільство та/або окремі індивідууми в результаті

функціонування суб'єкта звітування, принаймні в короткостроковій перспективі. Окрім забезпечення очевидних зрушень у поінформованості стейкхолдерів бізнес-структур, така нефінансова звітність також має сприяти поглибленню розуміння причин фіаско ринку у випадках настання різноманітних екстерналій та вибору (або розробки) оптимальних механізмів їх усунення або компенсування.

У неокласичній економічній теорії сутність екстерналій досліджується, як правило, через призму або причин їх виникнення, або їхнього впливу на ситуації, на чому в подальшому ґрунтується розробка механізмів їх регулювання. І хоча з мікроекономічної точки зору ці підходи на рівні фірми вважаються альтернативними, для цілей відображення інформації про зовнішні ефекти в нефінансовій звітності, на нашу думку, оптимальним є їх компліментарне використання. Так, розкриття суб'єктом звітування причин виникнення й позитивних, і негативних екстерналій підвищуватиме прозорість мотивації бізнесу та сприятиме його порозумінню зі стейкхолдерами. Водночас очевидно, що особливо у випадках негативних екстерналій це потребуватиме від суб'єкта звітування попереднього проведення аналізу обставин їх появи не лише задля формування належного пояснення стейкхолдерам учинених ним дій, а й для пошуку таких опцій ведення бізнесу, які дозволять уникати в подібних ситуаціях у майбутньому завдання шкоди третім особам узагалі або забезпечать додаткові можливості її мінімізації. Також належне обґрунтування причин виникнення негативних екстерналій може стати важливим компонентом комплексного забезпечення визнання суб'єктом звітування інформації про негативний вплив його господарської діяльності на третіх осіб. Паралельне ж розкриття вжитих заходів щодо компенсування втрат постраждалим та реорганізації відповідного напрямку діяльності може пом'якшити наслідки такого оприлюднення для репутації компанії, тоді як звітування про позитивні впливи екстерналій сприятиме формуванню та укріпленню її позитивного іміджу.

При цьому саме негативні екстерналії як причина порушення ефективної ринкової рівноваги під час здійснення економічними суб'єктами добровільного обміну благами залишаються в колі пильної уваги не лише дослідників цих явищ, а й суспільства, зважаючи на його виняткову чутливість до питань справедливості. У контексті ліберальних теорій справедливості в таких ситуаціях втручання держави вважається цілком виправданим, що, по суті, ставить добровільні обміни з негативними зовнішніми ефектами на один щабель із різноманітними видами експлуаторських обмінів – від примусових до відверто шахрайських. Проте коректність такого безапеляційного ставлення до негативних екстерналій як до явищ, що порушують принцип шкоди, – а тому й правомірність наступного втручання держави з метою відновлення справедливості – піддається сумніву. Так, К. Д. Мілденбергер стверджує, що обміни з негативними зовнішніми ефектами не слід уважати несправедливими лише на тій підставі, що вони можуть спричинити неправомірне заподіяння шкоди. І якщо не йдеться про перфекціоністський лібералізм або прикордонні випадки, які взагалі не слід зараховувати до екстерналій, то наразі не існує ліберальної теорії того, чому добровільні обміни із зовнішніми ефектами є несправедливими [34].

Водночас варто відзначити, що перспективним способом розв'язання проблем зовнішніх ефектів як таких вважається їх інтерналізація, завдяки чому можна не лише загалом мінімізувати негативні наслідки від їх появи, а й перемістити екстерналії до сфери економічно орієнтованих практик, які знаходять своє відображення безпосередньо у фінансовій звітності компаній. Інтерналізація усуває неефективний розподіл та використання благ в економіці, що виникає в результаті зовнішніх ефектів і призводить до втрат суспільної корисності, забезпечуючи трансформацію граничних зовнішніх вигод та витрат у внутрішні витрати генератора екстерналій і ринковими, і неринковими методами. Зважаючи на обмежені можливості ринкових методів мотивувати суб'єкта господарювання усунути негативні наслідки своєї діяльності або компенсувати їх третім особам, ключову роль в інтерналізації зовнішніх ефектів відіграють неринкові методи прямого адміністративного регулювання та непрямого економічного впливу. У свою чергу, у разі застосування ринкових (злиття, ринок квот на викиди, теорема Коуза (Коуза-Стіглера)) та деяких неринкових (субсидії та податок Пігу) методів завдяки їхній економічній природі забезпечується безпосередня можливість визначення вартості такої інтерналізації зовнішніх ефектів та її відображення у вигляді показників фінансової звітності суб'єкта господарювання. Тоді як застосування таких методів прямого адміністративного регулювання, як стандарти викидів, екологічна паспортизація підприємств та екологічний моніторинг, не дозволяє провести оцінювання інтерналізації зовнішніх ефектів у вартісних одиницях виміру напряму, а тому потребує додаткового вивчення перспектив їх розкриття у форматі, який забезпечуватиме, як мінімум, порівнянність даних корпоративної звітності.

І хоча інформація про зовнішні ефекти може бути корисною для абсолютно різних стейкхолдерів, однак найбільш зацікавленою в розширенні її потенціалу саме в цьому напрямі, на нашу думку, є та частина користувачів, яка має до суб'єкта звітування безпосередній фінансовий інтерес, а тому прагне глибше зрозуміти його фінансовий стан, результати, та особливо перспективи. А тому інтерналізація зовнішніх ефектів може не просто покращити змістове наповнення корпоративної звітності, складеної під впливом синтезу постулатів неокласичної теорії та теорії стейкхолдерів (Рис. 1), а й істотно підвищить її цінність та інтенсивність використання в процесах прийняття рішень

загалом, оскільки користувачі з фінансовим інтересом априорі мають фахову підготовку та навички аналізу показників, представлених у фінансовій звітності.

Інформативність такої нефінансової звітності цілковито залежить від спроможності максимально ідентифікувати та адекватно розкрити релевантні відомості щодо розмаїття зовнішніх ефектів, які виникають внаслідок об'єктивно існуючих численних форм та методів взаємодії між економічними суб'єктами. Її раціональна побудова неможлива поза усвідомленням того факту, що екстерналії є лише побічним наслідком рішень, під час ухвалення та реалізації яких агенти ринкової системи не мають наміру завдати шкоди або забезпечити додаткові блага третім особам. Оскільки потенційні ризики та вигоди цих осіб не впливають на ціну угод, які укладаються в результаті таких рішень та відображаються в обліку й звітності суб'єктів звітування, то вартісні параметри екстерналій випадають зі сфери застосування традиційного механізму формування ринкової ціни відповідних благ. Ураховуючи надзвичайну різноманітність зовнішніх ефектів, відсутність єдиного підходу до трактування їх сутності та сформованої класифікації, окремих правил для їх вартісної оцінки поза системою бухгалтерського обліку наразі не створено, а перспектива такої розробки видається доволі масштабним проектом із важко прогнозованим результатом. У свою чергу, через неспроможність сформувати вартісну оцінку екстерналій суб'єкти звітування вдаються до активного використання дескриптивного способу розкриття показників, які характеризують зовнішні ефекти, що негативно позначається на суттєвості та порівнюваності даних нефінансової звітності й істотно знижує її цінність в очах стейкхолдерів, оскільки це автоматично означає ненавмисне приховування інформації про потенційні фінансові наслідки істотних екстерналій. У своїй же фінансовій звітності компанії традиційно відображають лише ту частину витрат третіх осіб, які одночасно визнаються їхніми власними внутрішніми витратами.

Рис. 1. Неокласико-стейкхолдерська модель формування корпоративної звітності.

За відсутності заходів, спрямованих на інтерналізацію зовнішніх ефектів компанії, систематизоване та якісне інформування про їх фінансові наслідки може бути запроваджене в рамках такого механізму корпоративної звітності, у якому екстерналії, як і решта питань сталого розвитку, включаються в інтегрованому з традиційними фінансовими аспектами ведення бізнесу вигляді. Для цього, на думку Дж. Унермана, І. Беббінгтона та Б. О'дваєра, необхідно усунути розбіжності між фінансовою та нефінансовою звітністю, зокрема звітністю у сфері сталого розвитку, а також у рамках самої звітності у сфері сталого розвитку та встановити безпосередні зв'язки між фінансовими й нефінансовими впливами. При цьому основу такого підходу має скласти принципово новий формат організації та ведення бухгалтерського обліку екстерналій [35].

Нефінансова звітність за своєю природою виступає соціальною інновацією, яка тривалий час реалізується в гетерогенних умовах бізнес-середовища, а її поступова інституціоналізація стала можливою завдяки застосуванню диференційованих інструментів стимулювання корпоративних учасників на кожному з етапів її просування. Розглядаючи інституціоналізацію звітності з КСВ як процес, К. Шабана, А. Бухгольц та А. Керролл виокремлюють такі її стадії

як прийняття, упровадження та імітації поширення [17]. Водночас примусовий та нормативний ізоморфізм, які забезпечували початкове прийняття ідеї нефінансової звітності бізнес-середовищем та запровадження стандартів її складання, тим не менше залишали компаніям свободу вибору щодо того, яким чином готувати таку звітність і чи готувати її взагалі, зважаючи на внутрішню оцінку співвідношення потенційних вигод та реальних витрат від її складання. За таких умов основними стимулами подання нефінансової звітності для компаній виступали або необхідність легітимізації своєї діяльності в очах стейкхолдерів та суспільства, спричинена зовнішнім тиском, або внутрішнє прагнення провадити діяльність згідно з принципами сталого розвитку та КСВ. При цьому вплив, який мають стейкхолдери на інституційну логіку, обмежується на рівні суб'єкта звітування, що заважає її концептуальній ясності та визначає ключові особливості розвитку корпоративної звітності в рамках інституціональної теорії, яка вивчає роль інституційного тиску та соціальних взаємодій у прийнятті компаніями організаційних дій та практик звітування. Натомість за відсутності в компаній власних вагомих стимулів складати нефінансову звітність імітація її поширення стає логічним наслідком не лише міметичного ізоморфізму, який демонструють компанії в умовах невизначеності, намагаючись наслідувати найбільш вдалі та прогресивні бізнес-практики, а й нормативного тиску у вигляді запровадження обов'язку щодо її складання. За відсутності незалежного підтвердження нефінансових звітів це дає поштовх формальному розкриттю інформації в них, знижує її цінність для стейкхолдерів та негативно позначається на перспективах використання корпоративної звітності як цілісної системи.

На тлі стабільного зростання зацікавленості та зовнішнього тиску з боку численних стейкхолдерів корпоративної звітності у сфері її регулювання відбувається стрімке збільшення кількості та активізація діяльності різноманітних інститутів, ініціатив та проєктів із наступним закономірним посиленням конкуренції серед них і на ідеологічному, і на організаційному рівнях. Водночас здатність інституційного середовища формувати природу соціального вибору з паралельною трансформацією ізоморфних механізмів мотивації суб'єктів звітування в ході розширення запровадження нефінансової звітності також може прискорити її інституціоналізацію до рівня фінансової та забезпечити нормативно-організаційну єдність системи корпоративної звітності загалом. На наш погляд, рушійною силою розбудови нефінансової звітності виступає саме різноманітність її інституційного середовища, що, у свою чергу, сприяє формуванню альтернативних перспектив подальшого формування моделі корпоративної звітності. Якщо на стадії прийняття ключову роль у ній відігравали профільні громадські організації та ініціативи, то під час впровадження їхня активність отримала суттєву підтримку державних та наддержавних інститутів, у тому числі професійних бухгалтерських організацій, що стимулювало спроби сформувати універсальну концепцію нефінансової звітності й пошук шляхів конвергенції раніше започаткованих стандартів її складання. Також помітну роль в інституційному середовищі корпоративної звітності відіграють представники консалтингових компаній, які перебувають у сфері безпосереднього впливу професійних бухгалтерських організацій. Завдяки практиці їх залучення суб'єктами звітування на початкових стадіях імплементації і фінансової, і нефінансової звітності для впорядкування організаційної структури моделі звітування та мінімізації транзакційних витрат забезпечується гомогенність поширюваних засад корпоративної практики та культури складання звітності.

Місце, яке займають професійні бухгалтерські організації в інституційному середовищі корпоративної звітності, визначається їхнім успішним досвідом організації обов'язкового подання фінансових звітів та впливом на працівників облікового апарату суб'єктів звітування. Тому, інтерпретуючи еволюцію корпоративної звітності через призму професійних та організаційних зрушень, які відбуваються безпосередньо на місцях її складання, важливо усвідомлювати критичну, хоча й здебільшого невидиму роль, яку відіграють у створенні, підтримці та трансформації відповідних інститутів фахівці та їхній специфічний погляд на проблему. Адепти соціологічних підходів у дослідженнях економічних відносин також уважають саме інститути одним із трьох типів соціальних структур, у контексті яких пропонують шукати пояснення економічних результатів, і розглядають процес формування організаційних полів таких інститутів як сукупність чотирьох окремих та послідовно застосовуваних механізмів, які реалізуються зусиллями професіоналів у відповідних сферах [36]. Згідно з цим підходом у рамках інституційної теорії корпоративної звітності розвивається думка, що ключ до розв'язання «бухгалтерської проблеми» включення питань сталого розвитку до корпоративної звітності лежить у площині існуючих взаємозв'язків між її організаційними та професійними аспектами, які слід аналізувати й модифікувати в нерозривній єдності. Застосувавши зазначений підхід до опису організаційного поля корпоративної звітності, можна виокремити та наступним чином охарактеризувати такі чотири етапи її становлення:

- 1) 1960-1979 рр. – на тлі зростання значення фінансового обліку та звітності для компаній і суспільства бухгалтерів (як професіоналів) істотно розширили межі власної юрисдикції, зазіхнувши на професійний простір суміжних професій. Видозмінена юрисдикція дозволила запровадити нові правила та сформувати нове професійне середовище, інтелектуальними зусиллями якого з'явилася ідея диференціації звітності, усупереч ігноруванню соціально-екологічних проблем та проблем сталого розвитку як таких;

- 2) 1980-1999 рр. – міждисциплінарне партнерство як спосіб розширити горизонти інституту професійних бухгалтерських організацій. Експерименти з розвитку ідеї диференціації звітності проводилися під проводом бухгалтерів, які у своїх інтересах залучали до власного професійного простору зовнішніх консультантів та фахівців із таких не пов'язаних зі звітністю сфер, як екологія, управління, мотивація, соціальна сфера;
- 3) 2000-2019 рр. – подальше розсування бухгалтерами меж власної юрисдикції як результат успішної реалізації двох попередніх механізмів та початок інтеграції фахівців, не пов'язаних зі звітністю, до внутрішніх структур. Сфера нефінансової звітності розглядається в межах єдиної концепції екологічних, соціальних та управлінських питань (ESG) у довгостроковій перспективі. Нефінансова звітність інституціоналізується шляхом прийняття стандартів та ініціатив, обов'язковість використання яких закріплюється директивно;
- 4) 2020 р. і дотепер – закріплення соціальних ієрархій в організаційній сфері шляхом членства в професійних бухгалтерських організаціях, яке використовується як інструмент маніпулювання порядком та легітимністю учасників процесу звітування. Просування динамічної інтеграції фінансових аспектів та питань сталого розвитку у формі корпоративної звітності забезпечується зусиллями зацікавлених у цьому суб'єктів регулювання. Загальний вплив створеної бухгалтерами системи правил на ринкові інститути посилюється, оскільки професійні бухгалтерські організації набули монопольних прав на інтерпретацію цих правил [37].

Своє бачення подальшого розвитку сфери корпоративної звітності міжнародні професійні бухгалтерські організації (а саме, Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Board, IASB) Рада зі стандартів фінансового обліку США (U.S. Financial Accounting Standards Board) та Міжнародна федерація бухгалтерів (International Federation of Accountants) реалізували шляхом заснування 2010 року Міжнародного комітету з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Committee), перейменованого 2011 року на Міжнародну раду з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Council, IIRC). Незважаючи на те, що концептуально ІЗ мала підтримати та прискорити еволюцію корпоративної звітності, відображаючи зміни у фінансовому управлінні, забезпечити коментарі керівництва та звіти про сталий розвиток [22], її орієнтація на інформаційні запити інвесторів та значне представництво професійних бухгалтерських організацій серед її розробників указує на те, що ІЗ розроблялася з наміром розширити та осучаснити фінансову звітність із подальшою перспективою заміни останньої [38]. Водночас уже 2021 року було створено Раду з міжнародних стандартів сталого розвитку (International Sustainability Standards Board, ISSB) та проведено об'єднання IIRC із Радою зі стандартів бухгалтерського обліку сталого розвитку (Sustainability Accounting Standards Board, SASB) з метою заснування Value Reporting Foundation (VRF), що опосередковано вказує на відсутність подальших перспектив розвитку проєкту ІЗ як самостійної практики у сфері корпоративного звітування [39]. Також знаковим, на нашу думку, у цьому контексті є оголошення про плани об'єднати найближчим часом VRF і Раду зі стандартів розкриття кліматичних даних (Climate Disclosure Standards Board, CDSB) з ISSB під проводом такої впливової професійної бухгалтерської організації, як Фонд міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards (IFRS) Foundation). Імовірною причиною неуспішності ІЗ може бути те, що показники сталого розвитку, наведені в одному звіті з фінансовими показниками, скептичніше сприймаються інвесторами порівняно з їх розкриттям у форматі окремого звіту, що може бути результатом когнітивної упередженості користувачів, які виявилися не готовими однаково ставитися до непідтверджених нефінансових показників, якщо вони подаються на тлі підтверджених аудиторами фінансових [40].

Аналіз перших проєктів Стандартів розкриття інформації про сталий розвиток МСФЗ (IFRS Sustainability Disclosure Standards) [41, 42], які було подано на розгляд ISSB наприкінці 2021 року, свідчить про те, що хоча їхні розробники усвідомлюють двосторонній характер впливу зовнішніх ефектів, який компанія може мати на різних стейкхолдерів, так і навпаки, цільовою аудиторією, подібно до ІЗ, вважаються інвестори та інші учасники світових ринків капіталу, а розкриттю згідно з цими стандартами підлягає суттєва інформація про ризики та можливості у сфері сталого розвитку, яка допоможе користувачам прогнозувати вартість, терміни та визначеність майбутніх грошових потоків компанії в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі. Забезпечення ж порівнянності фінансової інформації з питань сталого розвитку розглядається як інструмент досягнення ефективного розподілу капіталу, оскільки підпорядковується завданню з оцінки вартості компанії. Загалом слід відзначити, що при розробці новостворюваних Стандартів розкриття інформації про сталий розвиток МСФЗ докладаються значні зусилля щодо їх узгодження з концептуальними основами та складовими МСФЗ, ISS, ІЗ та рекомендаціями Цільової групи з розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом (Task Force on Climate-related Financial Disclosures), яку було засновано 2015 року Радою з фінансової стабільності G20 (G20 Financial Stability Board). У результаті цей підхід до розкриття інформації про сталий розвиток вирізняється такою організаційною особливістю, як її наведення в додатку фінансової звітності за МСФЗ.

Таким чином, на нашу думку, завдяки зусиллям професійних бухгалтерських організацій інституційна модель формування корпоративної звітності наразі має й чинну форму, і альтернативну, яку планується просувати в рамках її подальшого розвитку на користь фінансової звітності (Рис. 2).

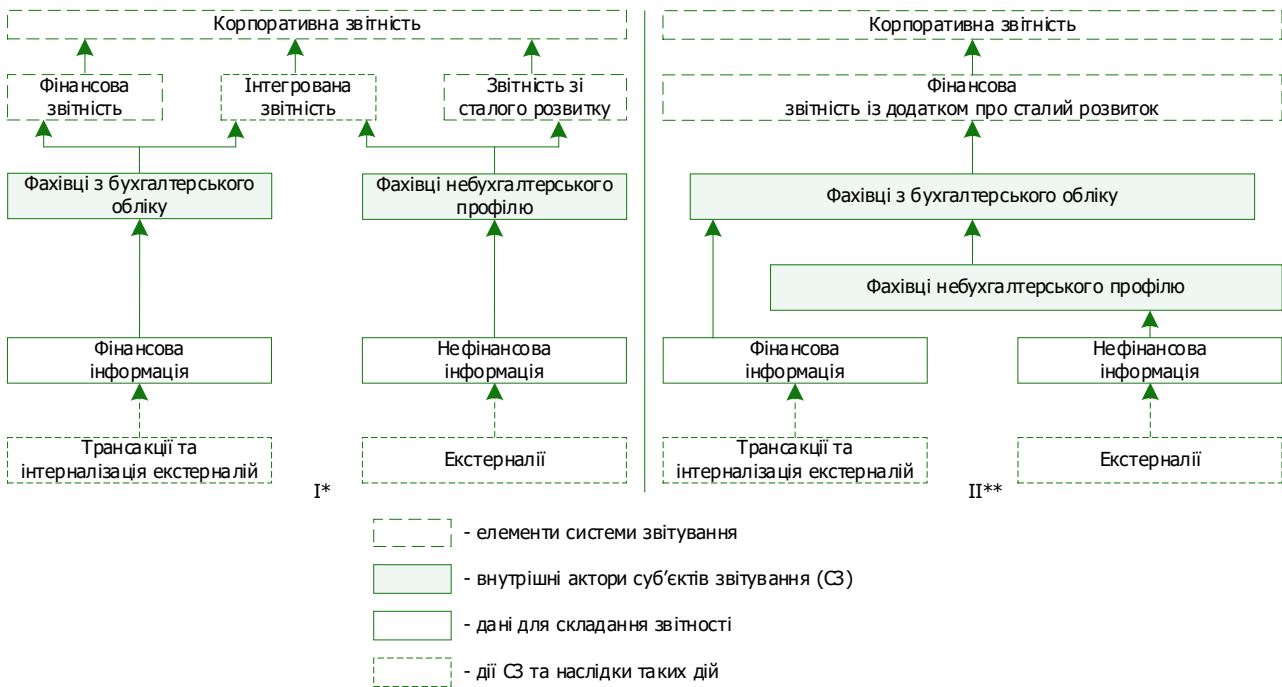

Рис. 2. Інституційна модель формування корпоративної звітності. Примітки: * Чинна модель із паралельним складанням фінансової, інтегрованої звітності та звітності зі сталого розвитку; ** Альтернативна модель із наведенням даних щодо сталого розвитку в додатку до фінансової звітності.

Діяльність суто європейської ініціативи, започаткованої 2001 року за підтримки Єврокомісії у форматі приватної неприбуткової організації під назвою Європейська консультативна група з фінансової звітності (European Financial Reporting Advisory Group, EFRAG), початково була спрямована на оцінку відповідності МСФЗ критеріям схвалення Регламенту МСФЗ для використання при підготовці звітності в ЄС, включаючи питання про те, чи сприятиме схвалення новостворених або переглянутих стандартів громадському благу Європи. Вочевидь саме на цій підставі 2020 року EFRAG було доручено провести підготовчу роботу щодо розробки Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку (The European Sustainability Reporting Standards, ESRS) відповідно до NFRD. Як впливає з робочих документів ESRS [43], EFRAG орієнтується на широке коло стейкхолдерів, тому її бачення системи корпоративної звітності першочергово враховує характеристики якості інформації та базується на подвійній суттєвості, яка передбачає необхідність розкривати всі суттєві ESG аспекти, які стосуються й впливу компанії на навколишнє середовище, і впливу навколишнього середовища на компанію, у тому числі з урахуванням галузевої специфіки.

ДИСКУСІЯ

Коректний вибір та застосування відповідної мотиваційної теорії розкриття нефінансової інформації істотно впливає на успішність інтеграції останньої до системи корпоративної звітності в умовах юрисдикції конкретної країни й галузевого контексту. Теорії легітимності, інституціональна, сигнальна та міжпоколінної справедливості визначають внутрішні стимули добровільного оприлюднення нефінансової звітності компаніями, які прагнуть легітимізувати свою діяльність через її негативний вплив на суспільство та довкілля, аналогічно до обґрунтування обов'язку подання такої звітності регуляторами ринків капіталу або окремих країн. Тоді як важелі ініціативного оприлюднення нефінансової звітності компаніями, діяльність яких не чинить негативного впливу на суспільство та довкілля, описуються в рамках теорій стейкхолдерів, інституціональної, сигнальної та агентських відносин [3].

Водночас в умовах інтенсифікації запровадження обов'язковості складання нефінансової корпоративної звітності виникає ситуація, коли розмаїття громадських інститутів стандартизації такої звітності, які конкурують між собою як організації звітування і на рівні концепцій, ускладнюється множинними вимогами різноманітних стейкхолдерів та в результаті стає ключовою причиною відмінностей у складених компаніями звітах зі сталого розвитку [6]. Таким

чином, лібералізуючий комплексний вплив теорій, які пояснюють ініціативне оприлюднення нефінансової звітності, в подальшому ускладнює порівнянність її показників, яка поглиблюється внаслідок використання суб'єктами звітування переважно описового способу представлення даних, та веде до загального зниження інформативної цінності її контенту в очах користувачів. Тому задля ефективного розвитку системи корпоративної звітності доцільно переглянути стратегічні теорії, під впливом яких формується її нефінансова складова, на предмет пошуку такого її теоретичного підґрунтя, яке б комплексно забезпечувало прикладну корисність змістового наповнення нефінансової звітності.

ВИСНОВКИ

Активізація зусиль наддержавних інститутів у частині регулювання нефінансової звітності на тлі зростаючої зацікавленості стейкхолдерів, які мають до компанії фінансовий інтерес, у розкритті інформації, пов'язаної з практиками сталого розвитку та КСВ, істотно прискорила процес трансформування фінансової та нефінансової звітності, які створювалися й тривалий час функціонували як два ізольовані типи, у єдину корпоративну звітність. Власне саме завдяки цій єдності та цілісному ставленню компанія отримує виняткову можливість підготувати звітність, яка надасть стейкхолдерам уявлення про традиційні фінансові показники її діяльності як результат системної реалізації корпоративного бачення та бізнес-стратегії, сформованих відповідно до загальноприйнятих цілей сталого розвитку та КСВ. Зважаючи на те, що важливим внутрішнім стимулом для суб'єкта звітування є потреба пояснити причини своїх дій для інших і в такий спосіб зробити життя більш зрозумілим та осмисленим в цілому [44], перехід до складання та оприлюднення єдиної корпоративної звітності відповідає інтересам не лише стейкхолдерів, а й бізнесу, який отримує можливість не лише продемонструвати, а й усвідомлено сформулювати прозорість своєї інформаційної політики.

Водночас, ефективне залучення потенціалу обліку та звітності до усунення впливу зовнішніх ефектів допоможе мінімізувати нестачу та асиметрію інформації як одну з причин фіаско ринку та забезпечуватиме практичну реалізацію такого важливого постулату неокласичної економіки, як дії економічних суб'єктів на основі повної та актуальної інформації. Такий підхід до формування корпоративної звітності не лише максимізуватиме здатність фінансової та нефінансової звітності відповідати інформаційним запитам стейкхолдерів, а й сприятиме їхній повноцінній інтеграції в цілях комплексного вирішення проблем, які постають перед бухгалтерським обліком в умовах подальшого розвитку постіндустріального суспільства. Тому, на нашу думку, в умовах інтенсифікації процесу інформатизації суспільства задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів має реалізовуватися в напрямі формування цілісної системи корпоративної звітності як визначеної на основі загальноприйнятих стандартів структурованої сукупності фінансових та нефінансових показників, які характеризуватимуть майновий стан, результати та наслідки господарської діяльності, проваджуваної суб'єктом такого звітування, із паралельним запровадженням обов'язкового надання незалежного підтвердження їхнього змісту.

Активність професійних бухгалтерських організацій в інституційному середовищі корпоративної звітності веде до істотного розширення їхньої власної юрисдикції з паралельним посиленням ролі працівників традиційних бухгалтерських служб у складанні нефінансової звітності на рівні суб'єкта звітування. Проте дати однозначну оцінку результатам такого «бухгалтерського» розв'язання проблеми, на нашу думку, складно. Цілком імовірно, що зусилля професійних бухгалтерських організацій з упорядкування правил подання корпоративної звітності призведуть до забезпечення порівнянності її показників, тому це стане їхнім істотним здобутком, оскільки зростуть можливості її використання стейкхолдерами в системі ухвалення рішень. Водночас на корпоративному рівні якість складеної нефінансової звітності залежатиме від успішності інтеграції фахівців з екологічних, соціальних та управлінських питань до внутрішніх структур і можливостей висловлення ними свого професійного судження в умовах домінуючої ролі обліково-фінансових служб під час формування корпоративних звітів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Eccles, R. G., and Serafeim, G. (2015). *"Corporate and Integrated Reporting: A Functional Perspective."* In S. Mohrman, J. O'Toole, and E. Lawler (eds.), *Corporate Stewardship: Organizing for Sustainable Effectiveness*. Sheffield, UK: Greenleaf Publishing.
2. Eccles, R. G., & Spiesshofer, B. (September 25, 2015). *Integrated Reporting for a Re-Imagined Capitalism*. Harvard Business School General Management Unit Working Paper No. 16-032. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=2665737>.

3. Maama, H., & Mkhize, M. (2020). Integration of non-financial information into corporate reporting: a theoretical perspective. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 24(2), 1–15.
4. Deegan, C.M. (2019). Legitimacy theory. Despite its enduring popularity and contribution, time is right for a necessary makeover. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 32(8), 2307–2329. DOI: <https://doi.org/10.1108/AAAJ-08-2018-3638>
5. Herremans, I. M., Nazari, J. A. and Ingraham, L. Externalities and Internalities in Sustainability Reporting (January 5, 2010). CAAA Annual Conference 2010. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=1531950>
6. Herold, D. M. (2018). Demystifying the link between institutional theory and stakeholder theory in sustainability reporting. *Economics, Management and Sustainability*, 3(2), 6–19. DOI: <https://doi.org/10.14254/jems.2018.3-2.1>
7. Correa-Ruiz, C. (2013). A commentary on integrated reporting: A review of developments and their implications for the accounting curriculum. *Accounting Education*, 22(4), 360–362. DOI: <https://doi.org/10.1080/09639284.2013.817800>
8. Haller, A., Link, M., & Groß, T. (2017). The term 'non-financial information' – a semantic analysis of a key feature of current and future corporate reporting. *Accounting in Europe*, 14(3), 407–429. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449480.2017.1374548>
9. Tarquinio, L. & Posadas, S. C. (2020). Exploring the term 'non-financial information': an academics' view. *Meditari Accountancy Research*, 28(5), 727–749. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-11-2019-0602>
10. Stolowy, H., & Paugam, L. (2018). The expansion of non-financial reporting: an exploratory study. *Accounting and Business Research*, 48(5), 525–548. DOI: <https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470141>
11. Bocancia, M., & Cozma, D. G. (2020). Non-Financial Reporting from the Systematic Literature Review Perspective. *Expert Journal of Economics*, 8(1), 1–17.
12. Turzo, T., Marzi, G., Favino, C., & Terzani, S. (2022). Non-financial reporting research and practice: Lessons from the last decade. *Journal of Cleaner Production*, 345, 131–154. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131154>
13. Carungu, J., Di Pietra, R. & Molinari, M. (2021). Mandatory vs voluntary exercise on non-financial reporting: does a normative/coercive isomorphism facilitate an increase in quality. *Meditari Accountancy Research*, 29(3), 449–476. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-08-2019-0540>
14. Hamed, R. S., Al-Shattarat, B. K., Al-Shattarat, W. K., & Hussainey, K. (2022). The impact of introducing new regulations on the quality of CSR reporting: Evidence from the UK. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 46, 100444. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2021.100444>
15. Doni, F., Bianchi Martini, S., Corvino, A., & Mazzoni, M. (2019). Voluntary versus mandatory non-financial disclosure: EU Directive 95/2014 and sustainability reporting practices based on empirical evidence from Italy. *Meditari Accountancy Research*, 28(5), 781–802. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-12-2018-0423>
16. Westphal, J. D., & Zajac, E. J. (1994). Substance and symbolism in CEOs' long-term incentive plans. *Administrative Science Quarterly*, 39, 367–390.
17. Shabana, K. M., Buchholtz, A. K., & Carroll, A. B. (2017). The institutionalization of corporate social responsibility reporting. *Business & Society*, 56(8), 1107–1135. DOI: <https://doi.org/10.1177/0007650316628177>
18. Ferri, L. M. (2017). The influence of the institutional context on sustainability reporting. A cross-national analysis. *Social Responsibility Journal* 13(1), 24–47. DOI: <https://doi.org/10.1108/SRJ-11-2015-0172>
19. The European Parliament & the Council of the European Union. (2014). *Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=EN>
20. Moncardini, D., Mähönen, J. T., & Tsagas, G. (2020). Rethinking non-financial reporting: a blueprint for structural regulatory changes. *Accounting, Economics, and Law: A Convivium*, 10(2), 20200092. DOI: <https://doi.org/10.1515/ael-2020-0092>
21. Rupley, K. H., Brown, D., & Marshall, S. (2017). Evolution of corporate reporting: From stand-alone corporate social responsibility reporting to integrated reporting. *Research in Accounting Regulation*, 29(2), 172–176. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.racreg.2017.09.010>
22. The International Integrated Reporting Council (2021). *The international <IR> framework*.

- Retrieved from: <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2021/01/InternationalIntegratedReportingFramework.pdf>
23. Azam, Z., Warraich, K. M., & Awan, S. H. (2011). One report: bringing change in corporate reporting through integration of financial and non-financial performance disclosure. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 1(1), 50–71. DOI: <https://doi.org/10.5296/IJAFR.V1I1.831>
 24. Stent, W., & Dowler, T. (2015). Early assessments of the gap between integrated reporting and current corporate reporting. *Meditari Accountancy Research*, 23(1), 92–117. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-02-2014-0026>
 25. Montecalvo, M., Farneti, F., & De Villiers, C. (2018). The potential of integrated reporting to enhance sustainability reporting in the public sector. *Public Money & Management*, 38(5), 365–374. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540962.2018.1477675>
 26. Rodríguez-Gutiérrez, P., Correa, C., & Larrinaga, C. (2019). Is integrated reporting transformative? An exploratory study of non-financial reporting archetypes. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 10(3), 617–644. DOI: <https://doi.org/10.1108/SAMPJ-12-2017-0156>
 27. Dauderis, H., Annand, D., Marchand, D., Jensen T. Introduction to Financial Accounting: U.S. GAAP Adaptation. Calgary, Lyryx Learning Inc. 2020.
 28. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). *Zakon Ukrainy "Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini"* [Law of Ukraine "About Accounting and Financial Reporting in Ukraine"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>. [In Ukrainian].
 29. The IFRS Interpretations Committee (2018). *Conceptual Framework of Financial Reporting*. Retrieved from: <https://www.iasplus.com/en/standards/other/framework>
 30. Michelin, G., Patten, D. M., & Romi, A. M. (2019). Creating legitimacy for sustainability assurance practices: evidence from sustainability restatements. *European Accounting Review* 28(2), 395–422. DOI: <https://doi.org/10.1080/09638180.2018.1469424>
 31. Tschopp, D., & Huefner, R. J. (2015). Comparing the evolution of CSR reporting to that of financial reporting. *Journal of business ethics*, 127(3), 565–577. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2054-6>
 32. Michelin, G., Pilonato, S. & Ricceri, F. (2015). CSR reporting practices and the quality of disclosure: an empirical analysis. *Critical Perspectives on Accounting*, 33, 59–78. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2014.10.003>
 33. Papoutsis, A., & Sodhi, M. S. (2020). Does disclosure in sustainability reports indicate actual sustainability performance? *Journal of Cleaner Production*, 260, 121049. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121049>
 34. Mildemberger, C. D. (2018). A liberal theory of externalities? *Philosophical Studies*, 175(9), 2105–2123. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11098-017-0950-1>
 35. Unerman, J., Bebbington, J., & O'dwyer, B. (2018). Corporate reporting and accounting for externalities. *Accounting and Business Research*, 48(5), 497–522. DOI: <https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470155>
 36. Beckert, J. (2010). How do fields change? The interactions of institutions, networks, and cognition in the dynamic of markets. *Organization Studies*, 31(5), 605–627. DOI: <https://doi.org/10.1177/0170840610372184>
 37. Lai, A., & Stacchezzini, R. (2021). Organisational and professional challenges amid the evolution of sustainability reporting: a theoretical framework and an agenda for future research. *Meditari Accountancy Research*, 29(3), 405–429. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-02-2021-1199>
 38. Pavlopoulos, A., Magnis, C., & Iatridis, G. E. (2019). Integrated reporting: An accounting disclosure tool for high quality financial reporting. *Research in International Business and Finance*, 49, 13–40. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.02.007>
 39. de Villiers, C., Hsiao, P. C. K., Zambon, S., & Magnaghi, E. (2022). Sustainability, Non-financial, Integrated, and Value Reporting (Extended External Reporting): A conceptual framework and an agenda for future research. *Meditari Accountancy Research*, 30(3), 453–471. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-04-2022-1640>
 40. Reimsbach, D., Hahn, R., & Gürtürk, A. (2018). Integrated reporting and assurance of sustainability information: an experimental study on professional investors' information processing. *European Accounting Review*, 27(3), 559–581. DOI: <https://doi.org/10.1080/09638180.2016.1273787>
 41. International Sustainability Standards Board. (November, 2021). *General requirements for disclosure of sustainability-related financial information prototype*. Retrieved from: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/groups/trwg/trwg-general-requirements-prototype.pdf>

42. International Sustainability Standards Board. (November, 2021). *Climate-related disclosures prototype*. Retrieved from: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/groups/trwg/trwg-climate-related-disclosures-prototype.pdf>
43. European Financial Reporting Advisory Group. (January, 2022). *PTF-ESRS Batch 1 working papers – Cover note and next steps*. Retrieved from: <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=/sites/webpublishing/SiteAssets/Cover%20note%20for%20Batch%201%20WPs.pdf>
44. Schweiker, W. (1993). Accounting for ourselves: accounting practice and the discourse of ethics. *Accounting, Organizations and Society, 18*, 231–252.

Hanna Mysaka, Ivan Derun

CONCEPTUAL DETERMINANTS OF THE CORPORATE REPORTING DEVELOPMENT IN THE INFORMATION-BASED ECONOMIES, AND SOCIETIES

Corporate reporting is an important tool for adjusting business entities' activity under the pressure of external institutional forces, which is implemented by informing stakeholders about the extent to this activity's meeting society needs and aiming at improving its welfare. The activation of requests from investors and stakeholders without financial interest for the qualitative disclosure of relevant information regarding companies' activities impact on society and environment stimulates the permanent reform of the corporate reporting system in the search for effective forms and methods of its implementation. The purpose of the article is to define the conceptual determinants of further corporate reporting development based on the analysis of evolution of the theoretical and organizational basics and practical mechanisms of its formation in the information-based economies, and societies and institutionalization of corporate responsibility against the background of the sustainable development paradigm implementation. The authors determine that the construction of the corporate reporting system is characterized by the parallel application of a significant number of incomplete (or vaguely formulated) theories that relate to the disclosure of both financial and non-financial information. As a result, its practical mechanisms receive mainly fragmentary interpretations, which in conditions of uneven external pressure cause the appearance of numerous inconsistencies and contradictions. The authors prove that, despite the relative settlement of financial reporting, the need to form a coherent and consistent theory of corporate reporting has become more acute in the process of developing non-financial reporting, which is constantly evolving under the determining influence of institutional theory and stakeholder theory. The article determines that the growing stakeholders' interest in externalities has caused the involvement of accounting potential in the formation of non-financial reporting through the activation of professional accounting organizations in the institutional environment of corporate reporting. Expanding their jurisdiction and focusing efforts on streamlining the rules for submitting corporate reporting will ensure comparability of its indicators, which will facilitate its use by stakeholders. However, the relevance of non-financial indicators will depend on the influence of accounting departments on the independence of the professional judgment of specialists in environmental, social, and corporate governance issues during the formation of the corporate report. The authors propose to satisfy stakeholders' information needs in the information-based economies, and societies by forming corporate reporting as a structured set of financial and non-financial indicators that will characterize the financial position, performance, and consequences of the business activity of the reporting entity, with a mandatory provision of independent confirmation of their content.

Keywords: externalities, institutional theory, integrated reporting, corporate reporting, non-financial reporting, stakeholder theory, financial reporting

JEL Classification: M41, Q56, M14